

WSPÓŁCZESNE
PROBLEMY NAUKI
I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

§

WSPÓŁCZESNE
PROBLEMY NAUKI
I SZKOLNICTWA
WYŻSZEGO

pod redakcją
JACKA PAKUŁY

Toruń 2013

RECENZENCI

dr hab. Agnieszka Skóra, prof. UMK
dr hab. Teresa Liszcz, prof. UMCS
prof. dr hab. Tadeusz Markowski
dr hab. Magdalena Pyter, prof. KUL
dr hab. Grzegorz Goździewicz, prof. UMK
prof. dr hab. Andrzej Sokala
prof. dr hab. Józef Stawicki

PROJEKT OKŁADKI

Dorota Dominiak

KOREKTA

Eliza Galon

SKŁAD I OPRACOWANIE KOMPUTEROWE

Dorota Dominiak

© Copyright by Jacek Pakuła

ISBN 978-83-930863-3-7

ADRES INTERNETOWY DO KORESPONDENCJI

info@eikonstudio.pl

ROZPOWSZECHNIANIE

Eikon Studio
ul. Boczna 14, 97-200 Wąwał
tel. 664 046 857

DRUK I OPRAWA

Machina Druku
ul. Szosa Bydgoska 50
87-100 Toruń
tel. +48 56 651 97 87
fax +48 56 651 97 88
info@machinadruku.pl

Spis treści

NOTY O AUTORACH	7
WPROWADZENIE	11
JACEK CHOTKOWSKI, Czy uzasadnione jest ograniczenie biurokracji i uproszczenie prawa w nauce i szkolnictwie wyższym?	13
EMILIA CZEPczyńska, Dyplom ukończenia studiów wyższych a bezprawne działania studentów	25
WIESŁAW CZERWIŃSKI, Nieprawidłowości w działaniu komisji stypendialnych w świetle niektórych orzeczeń sądów administracyjnych. ...	33
GRZEGORZ ĆWIKŁA, Hulaj dusza – piekła nie ma. Czyli o upadłości uczelni w Polsce – wnioski <i>de lege lata</i> i <i>de lege ferenda</i>	55
ANNA DOMARADZKA, DOMINIKA WALCZAK, Kuźnia talentów czy przechowalnia? Rola studiów doktoranckich w opinii doktorantów.	65
OLGA DRYNIA, Współpraca uczelni wyższych z biznesem. W poszukiwaniu trzeciego źródła finansowania	75
AGNIESZKA DZIEDZICZAK-FOLTYN, Prawo o szkolnictwie wyższym w pryzmacie jakości rządzenia i polityki rozwoju	87
SEBASTIAN GAJEWSKI, Dostęp do informacji publicznej o działalności szkół wyższych w orzecznictwie sądów administracyjnych	99
ŁUKASZ GÓRSKI, Humboldtowski model uniwersytetu w ponowoczesności.	107
MICHAŁ GRECH, Dla kogo są (dostępne i niedostępne) polskie uniwersytety? Wnioski z ogólnopolskich badań opinii o uniwersytetach ...	117
ALEKSANDER JAKUBOWSKI, Strajk studencki, studenckie akcje protestacyjne i zgromadzenia na terenie uczelni – ujęcie prawne.	129
MAŁGORZATA LALICKA, ANNA NOWAK, Warunki formalno-prawne zapewnienia niezależności audytu wewnętrznego w uczelniach publicznych	147
PAULINA MATYJAS-ŁYSAKOWSKA, Kontrola statutu szkoły wyższej z punktu widzenia zgodności z przepisami prawa pracy	161
DOROTA MOROŃ, Wielosektorowość w szkolnictwie wyższym w kontekście sytuacji demograficznej	169
REMIGIUSZ NAPIECZEK, Efektywność ekonomiczna uczelni wyższych w ramach prawnie obowiązujących kryteriów oceny ich działania	181
ANNA NOWAK, MAŁGORZATA LALICKA, Bariery transferu technologii i komercjalizacji wiedzy oraz sposoby ich przewycięzania.	195

SYLWIA PAKOWSKA, Finansowanie nauki w Polsce – najważniejsze zmiany wprowadzone w wyniku reformy i ich następstwa.....	205
JACEK PAKUŁA, Nadzór nad działalnością komisji stypendialnych przyznających studentom pomoc materialną.....	223
KAMILA PESZKO, MARTA ZDANOWSKA, Perspektywy rozwoju polskiego szkolnictwa wyższego w kontekście analizy kierunków ewolucji modelu polskiej uczelni	237
PAWEŁ RAŻNY, Wyłanianie rektora uczelni publicznej w świetle znowelizowanego Prawa o szkolnictwie wyższym.....	251
NIKODEM RYCKO, Ochrona własności intelektualnej w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym.....	261
MAGDALENA SAJKOWSKA, Kierunki zamawiane – element strategii rozwoju gospodarczego Polski	273
BIANKA SIWIŃSKA, Wpływ uwarunkowań na model procesu internacjonalizacji szkolnictwa wyższego w Polsce	291
PAWEŁ SOBOTKO, O zakresie przedmiotowym ponadzakładowego układu zbiorowego pracy dla cywilnych pracowników uczelni publicznych.....	307
PAWEŁ SOBOTKO, JAROSŁAW DOBKOWSKI, Uprawnienia związku zawodowego w zakresie jednostronnego rozwiązania przez pracodawcę stosunku pracy z mianowanym nauczycielem akademickim	323
KINGA SZYMAŃSKA, Prawo do pracy nauczyciela akademickiego w świetle art. 127 ust. 2 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym.....	333
ADAM SZYMAŃSKI, Maksymalny okres zatrudnienia nauczycieli akademickich w art. 120 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym	357

KAMILA PESZKO¹, MARTA ZDANOWSKA
Uniwersytet Szczeciński

Perspektywy rozwoju polskiego szkolnictwa wyższego w kontekście analizy kierunków ewolucji modelu polskiej uczelni

.....

Fakty nie są najważniejsze. Zresztą, aby je poznać, nie trzeba studiować na uczelni – można się ich nauczyć z książek. Istota kształcenia w szkole wyższej nie polega zatem na wpajaniu wiedzy faktograficznej, lecz na ćwiczeniu umysłu w dochodzeniu do tego, czego nie da się znaleźć w podręcznikach.

Albert Einstein

1. Wprowadzenie

Pojęcie modelu szkolnictwa wyższego jest ściśle zdefiniowane. Podobnie jak każdy model odpowiada on uproszczonym i wyidealizowanym opisom istniejących już, bądź postulowanych rozwiązań w zakresie m.in.: preferencji społecznych i politycznych, relacji uczelni z centrum jak i roli rynku. Model szkolnictwa wyższego składa się na całość formalnych i praktycznych mechanizmów i relacji funkcjonujących na poziomie ministerstwa i uczelni, który swym zasięgiem powinien obejmować wszystkich najważniejszych interesariuszy funkcjonujących w jej otoczeniu (władze państwowe, regionalne i lokalne, studenci, kadra akademicka, kierownictwo uczelni, rynki narodowe i regionalne, rynki międzynarodowe i globalne, oraz sieci ponadnarodowe (np. Proces Boloński)).

¹ Kamila Peszko jest stypendystką w ramach Poddziałania 8.2.2 „Regionalne Strategie Innowacji”, Działania 8.2 „Transfer wiedzy”, Priorytetu VIII „Regionalne Kadry Gospodarki” Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego Unii Europejskiej i z budżetu państwa.

Dokonywane często zmiany modelu to tzw. reformy zarówno polityki edukacyjnej jak i ładu akademickiego². W celu usystematyzowania modelowego rozwoju uczelni, autorki kierowały się podziałem zaproponowanym przez Johana Gooitzena Wissema na:

- uniwersytet średniowieczny (uniwersytet pierwszej generacji),
- uniwersytet humboldtowski (uniwersytet drugiej generacji),
- uniwersytet przedsiębiorczy (uniwersytet trzeciej generacji)³.

Tabela 1. przedstawia zebrane, najistotniejsze różnice powyższych ujęć.

Celem artykułu jest przedstawienie kolejnych etapów ewolucji modeli uczelni wyższych oraz próba analizy perspektyw rozwoju szkolnictwa wyższego w kontekście omawianych przemian.

Tab. 1. Uniwersytety Trzech Generacji

Cechy Uniwersytetu	Pierwszej Generacji	Drugiej Generacji	Trzeciej Generacji
Cel	Kształcenie	Kształcenie i badania	Kształcenie, badania oraz wykorzystanie know-how
Zadanie	Obrona prawdy	Odkrywanie natury	Generowanie wartości
Metoda	Scholastyka	Nowoczesna nauka monodyscyplinarna	Nowoczesna nauka interdyscyplinarna
Kształcenie	Specjalistów	Specjalistów plus naukowców	Specjalistów, naukowców plus przedsiębiorców
Horyzont	Uniwersalny	Narodowy	Globalny
Język	Łacina	Języki narodowe	Angielski
Struktura organizacyjna	Gildie naukowe, wydziały, kolegia	Wydziały	Sekcje akademickie
Zarządzanie	Kanclerz	Naukowcy (praca dodatkowa)	Specjalistyczna kadra zarządzająca

Źródło: J.G. Wissema, *Uniwersytet Trzeciej Generacji. Uczelnia XXI wieku*, Wydawca ZANTE, Ziębice 2009, s. 34.

2. Pierwsze modele uczelni wyższych

Z początkiem rozwoju szkół wyższych (czasy średniowieczne) wykształciły się trzy modele, przy czym dwa odegrały szczególną rolę w rozwoju uczelni, był to:

1. Model boloński – „uniwersytet studencki”. Uniwersytet Boloński, założony w 1088 r., został ufundowany przez studentów – stosunkowo majątnych

² J.K. Thieme, *Szkolnictwo wyższe. Wyzwania XXI wieku*, ENGRAM, Warszawa 2009, s. 45.

³ J.G. Wissema, *Uniwersytet Trzeciej... , op. cit., s. 6.*

i dojrzałych, którzy założyli zrzeszenie – *universitas*⁴. Jego sposób zarządzania był oparty na zasadzie korporacyjnej, gdyż to studiujący tam studenci zdefiniowali reguły określające warunki nauczania i pobierania nauki. Zawierali umowy z nauczycielami i opłacali ich. Korporacje studentów były w pełni autonomiczne, a władza rektorska była wybierana z ich grona. Większość uczących i studiujących stanowiły osoby świeckie⁵. Profesorowie musieli stosować się do surowych reguł i byli „karani”, jeśli się do nich nie stosowali⁶. „Idea” Uniwersytetu Bolońskiego wpłynęła na założenie kilku innych uniwersytetów m.in. we Włoszech, Hiszpanii i południowej Francji, w których to nacisk stawiany był przede wszystkim na dostarczanie świeckiej edukacji zawodowej w zakresie prawa i/ lub medycyny, dodatkowo wobec fakultetu teologii. Ukrytym założeniem była możliwość otrzymania przez studentów również podstawowej edukacji w zakresie sztuk wyzwolonych przed swoimi studiami na uniwersytecie. Do rozpoczęcia Procesu Bolońskiego większość z akademickich studiów w kontynentalnej Europie oparta była na 5 letnich studiach, które prowadziły do dyplomu równoważnego ze stopniem magistra w świecie anglosaskim. Układ ten uległ zmianie poprzez ustanowienie w Deklaracji Bolońskiej podziału tych wielu szczebli na dwie części – trzy lub cztery lata na stopień licencjata (*bachelor degree*) i od jednego roku do dwóch lat na stopień magistra (*master degree*)⁷.

Obecny Proces Boloński, który rozpoczął się podpisaniem deklaracji Ministrów właściwych ds. szkolnictwa wyższego krajów europejskich, nawiązywał do tradycji modelu uniwersytetu średniowiecznego. Wspólnotę edukacyjną tworzyło:

- język łaciński, jako sposób międzynarodowego porozumiewania się (dzisiaj angielski);
- ten sam układ programu nauczania we wszystkich uniwersytetach;
- mobilność studentów i nauczycieli (krążących po całej Europie za wiedzą);
- wzajemna uznawalność stopni i tytułów naukowych.

2. Model paryski – „uniwersytet profesorski”. Model Paryski swój początek wziął w XII w., kiedy to utworzony został Uniwersytet w Paryżu, a następnie w Oksfordzie. Prezentowały one zupełnie odmienną „ideę” uniwersytetu, w porównaniu z Uniwersytetem Bolońskim. Tu, bowiem to nauczyciele akademicki byli tymi, którzy utworzyli i nadawali kurs rozwoju szkół wyższych oraz zdefi-

⁴ S. Guri-Rosenblit, *Wiele idei „uniwersytetu” i ich różnorodne przejawy*, Otwarty Uniwersytet Izraela, 2006, www.tinyurl.com/38lauc, 25.09.2012 r.

⁵ W. Seńko, *Jak rozumieć filozofię średniowieczną*, Antyk, Kęty 2001, s. 52.

⁶ O. Pedersen, *The First Universities: Studium Generale and the Origins of University Education in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 1997.

⁷ S. Guri-Rosenblit, *Wiele idei ...*, *op. cit.*, www.tinyurl.com/38lauc, 25.09.2012 r.

niowali program nauki i reguły jej prowadzenia. Programy były o wiele bardziej religijne, a pierwsze lata studiów poświęcone były nauczaniu sztuk wyzwolonych (gramatyki, retoryki i logiki, oraz *quadrivium*, które obejmowało arytmetykę, geometrię, astronomię i muzykę)⁸. Istotną różnicą był również wiek studentów. Podczas gdy studenci Bolonii byli ludźmi dorosłymi i zamożnymi, tak studenci Paryża i Oksfordu odznaczali się bardzo młodym wiekiem, niektórzy mieli dopiero 14-15 lat, a zdarzały się również przypadki jeszcze wcześniejszego przyjmowania ich w grono studenckie⁹. Tytuł *doktor* stanowił najwyższy dyplom akademicki, oznaczający to, iż jego posiadacz nie tylko był mistrzem w dziedzinie swoich studiów, lecz również dobrze rozumiał doktrynę, na której jest ona oparta i był w stanie wykładać ją studentom¹⁰.

3. Model neapolitański. Model ten nie odegrał zbyt znaczącej roli. Uniwersytet w Neapolu – założony przez Fryderyka II w 1224 r. – był uczelnią zamkniętą, o bardzo ostrych regułach, gdzie zarówno uczniowie jak i profesoremie mieli zakaz opuszczania murów uczelni. Był to uniwersytet państwowy, niezależny od Kościoła. Ten wzór nauczania przyjęty został na niektórych hiszpańskich uniwersytetach.¹¹

Powyższe modele opierały się na idei kształcenia, ochrony dawnej mądrości i nauczania posłuszeństwa wobec doktryn Kościoła. Upływ czasu, zachodzące przemiany doprowadziły do ożywienia naukowego i konieczności zmian w modelu uniwersytetów, które w wyniku kryzysów oraz reform ulegały przekształceniu.

3. Model Humboldtowski – Uczelnia II generacji

Z początkiem XIX w. w Berlinie Wilhelm von Humboldt zaproponował nową koncepcję uniwersytetu, którego model zapoczątkował II generację uczelni i został również określony modelem humboldtowskim. Wśród propozycji zmian znalazło się m.in.¹²:

⁸ S. Rothblatt, *The idea of a university and its antithesis*, [w:] S. Rothblatt (red.) *The Modern University and its Discontents: the Fate of Newman's Legacies in Britain and America*, Cambridge University Press, Cambridge 1997, s. 1-49.

⁹ S. Guri-Rosenblit, *Wiele idei ... op. cit.*, [za:] E. M. Burns, R. Lerner i S. Meacham, *Western Civilizations: Their History and their Culture*, W.W. Norton & Co, New York 1980, Vol.1.

¹⁰ S. Guri-Rosenblit, *Wiele idei (...)*, *op. cit.*, www.tinyurl.com/38lauc, 25.09.2012 r.

¹¹ W. Seńko, *Jak rozumieć (...)*, *op. cit.*, s. 53.

¹² *Modele zarządzania uczelniami w Polsce*, Uniwersytet Jagielloński, Centrum Badań nad Szkolnictwem Wyższym, Kraków 2011, s. 27, www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/Finansowanie/fundusze_europejskie/PO_KL/Projekty_systemowe/20110520_Raport_koncowy_Modele_zarzadzania_uczelniami_w_Polsce.pdf, 25.09.2012 r.

- zagwarantowanie wolności nauki i nauczania (sformułowanie zasady autonomii uniwersyteckiej);
- podporządkowanie pracy profesorów jedności nauczania i nauki (wykład ma przynosić studentom *novum* w nauczanej dziedzinie, wynikające z badań profesora);
- zadaniem uniwersytetów jest przekazywanie studentom wszechstronnej wiedzy, rozszerzanie zdolności studenta oraz pobudzanie jego rozwoju intelektualnego, zamiast wąsko wyspecjalizowanego kształcenia zawodowego (zasada badać i uczyć).

Cel główny utworzenia uczelni został skierowany na badania i rozwój nauki, co przekładało się na jego główne zadania, jakimi były¹³:

- rozwijanie badań naukowych i pielęgnowanie swobody badań i wykładów;
- uprawianie tzw. czystej nauki (badań podstawowych) i wprowadzanie studentów do samodzielnej pracy badawczej;
- kształcenie w naukach teoretycznych i rozwijanie osobowości studentów w duchu neohumanizmu;
- kształcenie kadr do służby państwowej.

Humboldtowska koncepcja pociągała za sobą zdecydowane zerwanie z dotychczasowymi zasadami uniwersytetów, jakie funkcjonowały zarówno w Europie jak i w USA. Plan ten miał na celu wypracowanie równowagi sił zapewniających, by intelektualna wolność nauczania i uczenie się były chronione zarówno przed interwencjami politycznymi i naruszaniem wolności, jak również przed wąskimi interesami w obrębie samej uczelni, przypominającymi interesy bractwa¹⁴.

Pomimo zmiany kierunku działalności naukowej – relacje i nawiązywane kontakty z przedsiębiorstwami, transfer technologii – miały charakter sporadyczny. Pionierzy innowacyjnych przełomów tworzyli i działali poza jednostkami akademickimi. Uczelnie koncentrowały się przede wszystkim na badaniach podstawowych, które były często inspiracją dla aktywności indywidualnych wynalazców i przedsiębiorców. Ważnym aspektem był rozwój metodologii badań oraz przygotowanie studentów do realizowania własnej działalności naukowo-badawczej. Stanowiło to o nowej jakości szkół wyższych w ofercie oraz o jej oddziaływaniu na gospodarkę. Proces ten szczególnie stymulował rozwój

¹³ A. Rosigkeit, *Reformdefizite der deutschen Hochschule. Zum Dilemma der staatlichen Universitat im Spannungsfeld zwischen Normativer Theorie und Politischer Realitat*, P. Lang, Frankfurt am Main–Berlin–New York–Wien 1996, s. 24-25; K. B. Matusiak, *Budowa powiązań nauki z biznesem w gospodarce opartej na wiedzy*, SGH, Warszawa 2010, s. 162.

¹⁴ K.B. Matusiak, *Budowa powiązań (...)*, *op. cit.*, s. 162.

uczelnia technicznych (politechnik), które już w samym programie były bardziej nastawione na współpracę z przemysłem¹⁵.

Model Uniwersytetu humboldtowskiego przez okres półtora wieku był wzorem dla uczelni na całym świecie¹⁶.

4. Współczesne modele uczelni wyższych

W wyniku zmiany podejścia do czynników wytwórczych, technologicznych i strukturalnych, wiedza z końcem XX w. nabrała znaczenia. Wyzwaniem stało się nawiązanie stałych kontaktów pomiędzy nauką i gospodarką. Dotychczas europejskie modele akademickie nie dostrzegały konieczności zmian w kierunku rozwoju kontaktów ze światem biznesu. Dominujący humboldtowski model uniwersytetu nie był w stanie sprostać wyzwaniom dynamicznie zmieniającego się otoczenia społeczno-ekonomicznego. Można zaobserwować znaczący wzrost wpływu uczelni i innych instytucji naukowych na rozwój zarówno gospodarki jak i techniki. Wzrasta bowiem udział wiedzy użytkowej dla gospodarki (źródła innowacji) – prowadzący do komercjalizacji – tj. zastosowania wytworzonego *know-how* w warunkach rynkowych¹⁷.

W latach 90. XX w., głównie poprzez B. Clarka upowszechnione zostało określenie **uniwersytetu przedsiębiorczego**. To on wskazał pięć typów działań uczelni przedsiębiorczych, których celem miało być¹⁸:

- wzmocnienie centrum sterującego, aby sprawniej poszukiwać okazji do zmian i je wykorzystywać;
- rozwijanie segmentów peryferyjnych, niezbędnych do przełamywania istniejących w tradycyjnej uczelni podziałów na dyscypliny i rozwijania współpracy z otoczeniem;
- dywersyfikacja źródeł finansowania, niezbędna zwłaszcza przy pozyskiwaniu funduszy spoza budżetu;
- aktywizacja centrum akademickiego, polegająca na zmianach strukturalnych, przełamujących stereotypy myślenia o nauce w kategoriach dyscyplin i tradycyjnych jednostek organizacyjnych uczelni;

¹⁵ Tamże, s.163.

¹⁶ Tamże, s.164.

¹⁷ Por. K. B. Matusiak, *Budowa (...)*, op. cit., s. 171.

¹⁸ J. Józwiak, R. Z. Morawski, *Spoleczna rola szkolnictwa wyższego i jego misja publiczna w perspektywie dekady 2010-2020*, [w:] *Polskie szkolnictwo wyższe. Stan, uwarunkowania i perspektywy*, M. Rószkiewicz (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009, s. 52, www.krasp.org.pl/pliki/07d3834a2204e573048f07df6f757297.pdf, 29.08.2012.

- rozwijanie kultury przedsiębiorczości, integrującej nowe elementy organizacyjne z tradycją uczelni.

Określenie uczelni – jako przedsiębiorczej – nie wzięło się znikąd. Było skutkiem tworzenia, w latach 70. i 80. XX w. w wielu europejskich państwach przez rządy lub władze regionalne, nowych uczelni poza dużymi metropoliami w małych i średnich miastach. Te uczelnie tworzone od podstaw, pozbawione sztywnych struktur akademickich, znacznie łatwiej przyjmowały nowe sposoby zarządzania uczelnią – czerpiąc wzorce z zarządzania przedsiębiorstw. Określenie „uniwersytet przedsiębiorczy” nie odpowiada podstawowym kierunkom dydaktycznym i nie zastępuje nazwy szkoły biznesu, lecz odnosi się do sposobu działania władz uniwersyteckich, które w sposób przedsiębiorczy reagują na sygnały dochodzące z otoczenia. Brak jest bowiem stałych hierarchicznych struktur organizacyjnych ze stałymi (na kilkadziesiąt lat) kierownikami katedr czy instytutów, lecz występują zespoły do realizacji konkretnych zadań z obszaru wdrożeń i edukacji, jak również tworzone są zadaniowe zespoły badawcze. Dzięki elastyczności struktur organizacyjnych z menedżerami zarządzającymi, pracownicy wewnętrzni są bardziej mobilni, a ich działania bardziej efektywne. Uczelnie te są silnie związane z bliższym i dalszym otoczeniem – będąc w stałym związku ze społecznością lokalną – poprzez udział uczonych w klubach, stowarzyszeniach, czy inicjatywach lokalnych¹⁹. Transformacja uczelni tradycyjnej w uczelnię przedsiębiorczą następuje w pięciu komplementarnych kierunkach (zob. tabela 2).

Głównym zadaniem uniwersytetu zorientowanego na wiedzę i technologie jest komercjalizacja *know-how*, która jest możliwa, gdy uniwersytet przemieni się w ośrodek *know-how*, w którym prowadzi się badania naukowe i edukację na najwyższym poziomie, rozwija się inkubatory przedsiębiorczości, centra transferu technologii i parki naukowo-technologiczne, wspiera się pracowników i doktorantów przy uruchamianiu spółek typu *spin-off/out*, współpracuje z instytucjami państwowymi i prywatnymi w pozyskiwaniu funduszy na rozwój innowacji i przedsiębiorczości akademickiej, współpracuje się z uniwersytetami (i jego jednostkami) za granicą²⁰. Wymaga to od uniwersytetu podjęcia działań związanych z nabyciem kompetencji zarządczych, które powinny polegać na²¹:

- przywróceniu integralności akademickiej poprzez wprowadzenie oceny badań na podstawie bezpośredniej kontroli z zastosowaniem systemu apelacji (ocena ekspercka);

¹⁹ K. Pawłowski, *Uczelnie IV generacji jako kreator rozwoju lokalnego i regionalnego*, www.krzysztof-pawowski.pl/okiem.php?mode=uczelnia4generacji, 23.09.2012 r.

²⁰ A. Kamińska, J. Skonieczny, *Transfer technologii z uniwersytetu do biznesu*, s. 136-137; www.ptzp.org.pl/files/konferencje/kzz/artky.../p013.pdf

²¹ J.G. Wissema, *Technostarterzy: dlaczego i jak?*. PARP, Warszawa 2005, s. 59.

Tab. 2. Funkcjonalne wymiary uniwersytetu przedsiębiorczego

UNIWERSYTET	FORMY	CECHY	OTOCZENIE Gospodarka, administracja, społeczeństwo
	<p>Przedsiębiorcze zarządzanie uniwersytetem Uczelnia zarządza nowocześnie przez kadrę o orientacji przedsiębiorczej ściśle współpracującej z zewnętrznym otoczeniem.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Menedżerski tryb zarządzania; - Konwent złożony z lokalnych partnerów; - Aktywny udział w regionalnych i lokalnych sieciach; - Współpraca z absolwentami; - Interdyscyplinarne zespoły badawcze. 	
	<p>Kadra dla innowacyjnej gospodarki Rozwój zawodów przyszłości oraz przeniesienie nacisku ze ścisłej edukacji zawodowej na rzecz ogólnych kompetencji i umiejętności, zwiększenie zdolności adaptacyjnych absolwentów do dynamicznych warunków zewnętrznych.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Elastyczne inicjowanie nowych kierunków kształcenia; - Dostosowywanie programów do potrzeb rynku pracy; - Multidyscyplinarność kształcenia; - Udział praktyków w kształceniu; - Zwiększenie udziału zajęć aktywnych (projektowych); - Systemy edukacji ustawicznej. 	
	<p>Przedsiębiorczość studentów i absolwentów Samodzielne próby biznesowe oparte na wiedzy wyniesionej ze studiów.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Zajęcia kursowe z innowacyjnej przedsiębiorczości; - Programy preinkubacji i inkubacji; - Szkolenia i doradztwo; - Dostęp do infrastruktury badawczej; - Platforma kontaktów z inwestorami ryzyka. 	
	<p>Transfer i komercjalizacja technologii Badania kontraktowe i zamawiane, umowy licencyjne i sprzedaż praw, wspólne badania i wdrożenia, doradztwo wdrożeniowe, opinie, ekspertyzy, recenzje itp.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Sieciowa współpraca z biznesem; - Zarządzanie własnością intelektualną; - Aktywna promocja posiadanego <i>know-how</i>; - Centra Transferu Technologii. 	
<p>Akademickie firmy odpryskowe (<i>spin-off, spin-out</i>) Nowe firmy tworzone przez pracowników naukowych i doktorantów na podstawie elementów własności intelektualnej wytworzonej w macierzystej instytucji.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Regulaminy tworzenia uczelnianych <i>spin-off</i> i <i>spin-out</i>; - Programy preinkubacji i inkubacji; - Park technologiczny; - Współpraca z inwestorami ryzyka; - Dostęp do infrastruktury badawczej 		

Źródło: K.B. Matusiak, *Budowa powiązań nauki z biznesem w gospodarce opartej na wiedzy*, SGH, Warszawa 2010, s. 182.

- dwutorowości kształcenia studentów: kształcenie powszechne w oparciu o standardowe programy nauczania i badania o niższym poziomie zaawansowania oraz elitarne w oparciu o indywidualne programy nauczania i badania eksperymentalne;

- umiędzynarodowieniu studiów przez zapraszanie studentów i wykładowców z zagranicznych uniwersytetów oraz uruchamianiu kursów w języku angielskim;
- zdobywaniu pieniędzy na rozwój nie tylko z kieszeni podatnika, ale przede wszystkim od przedsiębiorstw, które pragną wprowadzać innowacje produktowe i technologiczne;
- zastąpieniu wydziałów wyspecjalizowanych zespołami pracowniczymi o wysokich kompetencjach zarówno fachowych, jak i przedsiębiorczych.

Pojęciem związanym z przedsiębiorczością akademicką jest wymieniana wcześniej firma *spin-off/spin-out*. Według S. Shane'a – *spin-off* – to nowe firmy tworzone przez członków społeczności akademickiej w celu komercjalizacji technologii stanowiącej element własności intelektualnej wytworzonej w macierzystej instytucji²². Firmy *spin-off* są niezależne od jednostki macierzystej, podczas, gdy firmy *spin-out* są kapitałowo lub operacyjnie powiązane z macierzystą instytucją.

Nazwa „Uniwersytet Przedsiębiorczy” jest związana z postrzeganiem uniwersytetu, jako regionalnego centrum innowacji. Okazało się, iż w tym kontekście za udaną innowacją stoi interaktywny proces zaangażowania pomiędzy uczelniami, biznesem i rządem. Proces ten nazwano modelem potrójnej helisy (*triple helix model*). Model obrazuje interaktywny proces finansowania badań poprzez prywatne i publiczne partnerstwo – skupiające się na rozwoju wynikającym z badań i nauki – przez wszystkich partnerów z tego procesu²³. Pełny obraz modelu potrójnej helisy przedstawia rycina 1.

Wśród nowych modeli uczelni wyższych (wylaniających się z uniwersytetu przedsiębiorczego) możemy wyróżnić trzy rodzaje: uczelnia hipertekstowa, uczelnia podporządkowana wiedzy oraz uczelnia czwartej generacji (tabela 3).

Organizacja hipertekstowa, w modelu idealnym, pozwala na dotarcie klientom wewnętrznym i zewnętrznym do wszystkich swoich warstw. Tak naprawdę nie ma nic do ukrycia. Jediną barierą dostępu jest poziom kapitału intelektualnego oraz inteligencji emocjonalnej aktorów organizacyjnych i „kibiców” otoczenia, którzy nawigują w hipertekstowej przestrzeni przedsiębiorstwa²⁴.

²² S. Shane, *Academic Entrepreneurship: University Spinoffs and Wealth Creation*, Edward Elgar, Cheltenham 2004.

²³ A. Gibb, G. Haskins, I. Robertson, *Leading the entrepreneurial university: meeting the entrepreneurial development needs of higher education institutions*, NCGE, Oxford 2009, s. 12.

²⁴ K. Perechuda, *Organizacja hipertekstowa*, [w:] *Refleksje społeczno-gospodarcze*, Zeszyty Naukowe WWSZiP nr 1/2002, s. 17.

Ryc. 1. Model potrójnej helisy (*triple helix model*)

Źródło: A. Gibb, G. Haskins, I. Robertson, *Leading the (...)*, op. cit., s. 13.

Organizacja hipertekstowa, jako nowy model zarządzania, posiada następujące cechy²⁵:

- Pracownik wiedzy należy do jednej struktury. Organizacja hipertekstowa nie ma charakteru struktury macierzowej. Członek organizacji hipertekstowej jest przypisany do jednego zespołu projektowego.
- Głównym celem organizacji hipertekstowej jest tworzenie wiedzy. Przetwarzanie jej dokonuje się w każdej warstwie organizacji hipertekstowej.
- Treści wiedzy ulegają ciągłej fluktuacji między warstwami.
- Nieprzekraczalne terminy realizacji projektów umożliwiają koncentrację sił i środków, skrócenia czasu komunikowania oraz dystansu pomiędzy: strategicznym, taktycznym i operacyjnym poziomem zarządzania.

²⁵ Monaka I., Takeuchi H., *Kreowanie wiedzy w organizacji*, Poltext, Warszawa 2000, s. 207.

W ostatnich latach w związku z narastającym procesem rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, wprowadza się pojęcie „uczelni opartej na wiedzy” lub „podporządkowanej wiedzy” jako instytucji, która w sposób świadomy zarządza wiedzą i transferuje wiedzę na zewnątrz do otoczenia. Taka uczelnia traktuje swoich interesariuszy jako współtwórców oferty: zarówno edukacyjnej, badawczej jak i konsultingowej. Istotą uczelni podporządkowanej wiedzy jest m.in. służebne przywództwo, elastyczność struktur (otwartość na zmiany) oraz kreowanie kultury organizacyjnej sprzyjającej dzieleniu się wiedzą. Dominuje tu interaktywny (zamiast linearnego) model zarządzania wiedzą, charakterystyczny dla społeczeństwa uczącego się²⁶.

Tab. 3. Definicje nowych modeli uczelni wyższych XXI w.

Model uczelni wyższej	Definicja	Źródło
Uczelnia hipertekstowa	Uczelnia hipertekstowa jest zbudowana z trzech elementów: systemu uczelni, zespołów projektowych i bazy wiedzy. System uczelni złożony jest z dwóch warstw – akademickiej i administracyjnej. Na poziomie zespołów projektowych realizowane są przedsięwzięcia zarówno dydaktyczne, jak i badawczo-rozwojowe. Baza wiedzy stanowi repozytorium wiedzy organizacyjnej, niezbędnej również do tego, aby struktura hierarchiczna mogła współistnieć ze strukturą heterarchiczną, której elementami są zespoły projektowe organizacji hipertekstowej.	K. Leja, (2006), <i>Zmiany na uczelni. Ku organizacji hipertekstowej</i> , [w:] J. Skalik, <i>Zmiana warunkiem sukcesu. Dynamika zmian w organizacji – ewolucja czy rewolucja</i> , Prace Naukowe AE we Wrocławiu, Wrocław 2006, s. 241-248.
Uczelnia podporządkowana	Uczelnię podporządkowaną wiedzy (<i>knowledge-based university</i>) cechuje silne i służebne przywództwo, elastyczność wykorzystywania zasobów materialnych i niematerialnych (zwłaszcza ludzkich i relacyjnych).	K. Leja, <i>Uniwersytet tradycyjny – przedsiębiorczy – oparty na wiedzy</i> , „Nauka i szkolnictwo wyższe” 2006, nr 2/28;
Uczelnia czwartej generacji	Uczelnia czwartej generacji to taka, w której wszystkie trzy elementy – kształcenie, badania i kontakty z otoczeniem – są jednakowo ważne, a która poprzez transfer wiedzy, technologii i idei odgrywa rolę kreatora zmieniającego swoje bliższe i dalsze otoczenie.	K. Pawłowski, <i>Uczelnia IV generacji jako kreator rozwoju lokalnego i regionalnego</i> , [w:] <i>Ekonomia. Zarządzanie. Marketing. Tryptyk Sądecki</i> , Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Jerzemu Dietlowi w 80. rocznicę urodzin, WSB-NLU, Nowy Sącz 2007

Źródło: Opracowanie własne.

²⁶ *Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się*, OECD, Warszawa 2000, s. 38, [w:] K. Pawłowski; *Uczelnia IV generacji jako kreator rozwoju lokalnego i regionalnego*, www.krzysztofprawowski.pl/okiem.php?mode=uczelnia4generacji, 23.09.2012 r.

5. Model polskiej uczelni wyższej XXI wieku

Ostatnie dwadzieścia lat to okres wielu zmian w szkolnictwie wyższym na całym świecie, związany przede wszystkim z przemianami politycznymi oraz technologicznymi – w tym z rewolucją informatyczną. Na dzisiejszy obraz szkolnictwa wyższego w Polsce decydujący wpływ miały trzy najważniejsze trendy²⁷:

- umasowienie studiów;
- pojawienie się prywatnych uczelni i opłat w uczelniach publicznych;
- rozszerzenie autonomii uczelni i samorządności środowiska akademickiego.

Przebieg procesów przedsiębiorczości akademickiej na przestrzeni ostatnich 20 lat w naszym kraju przedstawia rycina 2.

Celowe jest rozważenie dwóch wariantów ewolucji polskich uczelni²⁸:

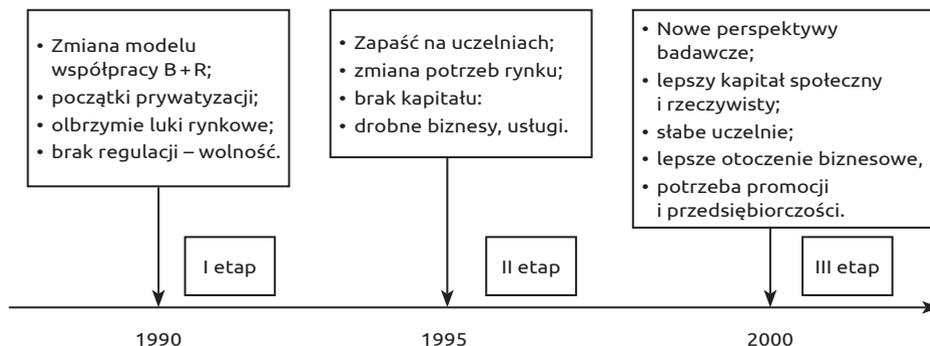
- w kierunku modelu uniwersytetu przedsiębiorczego Clarka, co wymagałoby:
 - wzmocnienia roli rektora i zmniejszenia znaczenia ciał kolegialnych,
 - wprowadzenia regulacji prawnych, sprzyjających tworzeniu firm typu *spin-out* i *spin-off*;
- w kierunku modelu uczelni trzeciej generacji Wissemy, co wymagałoby generalnych zmian w organizacji i zarządzaniu uczelnią:
 - wykorzystania zasad organizacji hipertekstowej,
 - wprowadzenia regulacji prawnych umożliwiających tworzenie rady powierniczej (złożonej z przedstawicieli środowiska akademickiego, biznesowego i samorządowego),
 - zmiany zasad wyboru rektora, polegającej na przypisaniu pewnej roli w tej procedurze radzie powierniczej.

6. Podsumowanie

Po roku 1989 nastąpił w Polsce gwałtowny wzrost liczby szkół wyższych i liczby studentów, który spowodował spadek jakości kształcenia, wypieranie działalności naukowo-badawczej przez dydaktykę, wielozatrudnienie kadry uczelni, które odciągnęło ją od prowadzenia badań i obniżyło jakość pracy dydaktycznej, a także skoncentrowanie studiujących na kierunkach należących

²⁷ *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku*, Ernst & Young Business Advisory, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Warszawa 2010, s. 10.

²⁸ *Polskie Szkolnictwo Wyższe, Stan, Uwarunkowania i Perspektywy*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009, s. 52–53.

Ryc. 2. Przedsiębiorczość akademicka i transfer wiedzy w Polsce

Źródło: R. Lauks, *Przedsiębiorczość akademicka – spółki spin-off/spin-out*, s. 4, www.twojbi-znes.byd.pl/userfiles/files/Robert%20Lauks.pdf

do grupy „nauki społeczne, handel i prawo” oraz „kształcenie”²⁹. Krytyka funkcjonowania polskich uczelni spowodowała w ostatnich latach ewolucję modelu polskich uczelni wyższych, które rozpoczęły proces transformacji w uczelnię przedsiębiorczą. Ostatnie raporty i dokumenty strategiczne dot. szkolnictwa wyższego w Polsce analizują szanse i zagrożenia, jakie mają przed sobą uczelnie wyższe. Dynamiczne tempo zmian społecznych, kulturowych, gospodarczych, technologicznych powoduje, iż polskie uczelnie muszą szybko zmienić swój model z tradycyjnego – koncentrującego się na kształceniu studentów – w model przedsiębiorczy, w którym ważną rolę odgrywają badania naukowe i współpraca z biznesem oraz państwem.

Kamila Peszko, Marta Zdanowska

Polish Higher Education Development Perspectives in Context of an Analysis of Evolution Model of Polish University

Abstract

Last 20 years have been a period of numerous changes in higher education all around the world, associated mostly with political and technological shift—including informatics resolution. Evolution of higher education centers should be understood as reforms in

²⁹ Zob. więcej: *Strategia rozwoju szkolnictwa (...)*, op. cit., s. 5.

education policies and environmental changes of higher education sector. To systemize development model of education center, a division proposed by John Gooitzen Wissem has been used: mediocre age university (first generation university), Humboldt's (second generation university), entrepreneurship (third generation university)³⁰. The aim of this article is to portray following stages of models' evolution of higher education centers as well as an attempt to analyze perspectives of higher education development in the context of discussed changes. Article is divided into several parts, in which, chronologically different models of higher education centers are discussed, starting with traditional model, up to entrepreneurship model, as well as several new fourth generation models. Article ends with discussion over searches of proper Polish university model, which would be able to achieve success inducing development of Polish higher education system.

Keywords: universities model, higher education, entrepreneurship.

³⁰ J.G. Wissema, *Uniwersytet Trzeciej (...), op. cit.*, s. 6.